

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ DE DUPĂ 1989 CU PRIVIRE LA REGIMUL COMUNIST DIN ROMÂNIA - puncte de vedere -

Vasile DOBRESU
Lucian GIURA

Die Rumänische Geschichtsschreibung nach 1989 über die Kommunistische Epoche in Rumänien

Die Verfasser beziehen sich auf die reichhaltige Geschichtsschreibung die nach Dezember 1989 über die kommunistische Epoche, die nahezu fünf Jahrzehnte andauerte, erschienen ist. Es werden die Untersuchungen der ausländischen Historiker angeführt, wobei es jenen aus dem rumänischen Raum, einer harten Diktatur unterstellt, nicht möglich war sich zu äußern. Hier wurden bloß statistische Errungenschaften aus dem wirtschaftlich- sozialen Bereich angeführt, vor allem die "ruhmvollen" Leistungen seiner politischen Führer (Gheorghe Gheorghiu-Dej und vor allem Nicolae Ceaușescu).

Die Westliche Gheschichtsschreibung hat systematische Forschungen über das kommunistische System Rumäniens im Vergleich zu den ähnlichen Strukturen in den anderen sozialistischen Ländern Europas vorgenommen.

Die rumänische Geschichtsschreibung war damit beschäftigt, die politische Entwicklung die sich abzeichnete mengenmäßig und chronologisch zu beschreiben.

Sowohl die rumänische als noch die abendländische Geschichtsschreibung haben allgemein den Aufstieg und die Entwicklung des Kommunismus, nach sowjetischem Modell, in einem relative schwierigen Weg, dargestellt; die Geschichtsschreibung nach Dezember 1989 definiert das politische kommunistische Regime als ein totalitäres und herrschsüchtiges.

Abordarea acestui subiect implică anumite dificultăți determinate de editarea, în perioada de timp scurtă, după 1989, a unei bogate literaturi istorice despre epoca comunistă din România, care surprinde și evocă, inegal, și, uneori, încă, superficial – din lipsa surselor documentare de prim ordin –, diversele componente și manifestări ale sistemului comunist național¹. Apoi, „producția” literaturii dedicată comunismului este urmarea travaliului unui număr însemnat, dar foarte eterogen de personalități din domeniile științelor umane, culturii, vieții politice. Alături de istorici, politologi, sociologi chiar și jurnaliști, într-o proporție apreciabilă, își înscriu contribuțiile la descifrarea istoriei comunismului, o serie de intelectuali de altă formațiune și pregătire științifică, cei mai mulți implicați în calitate de actori activi dar mai ales de victime ale regimului comunist. Această situație va determina diversitatea discursului metodelor și mijloacelor de investigare și de exprimare, diferențele sesizabile, privind calitatea surselor de informație și, evident, calitatea rezultatelor cercetării perioadei comuniste din România. Menționăm, doar pentru cei mai puțin informați, că înainte de 1989, istoricii români, cu excepția intelectualilor dizidenți din diasporă, n-au avut posibilitatea, chiar dacă ar fi dorit, datorită constrângerilor regimului, de a realiza cercetări profesionale, asupra conținutului „calității” sistemului socialist al epocii comuniste; lucrările efectuate pentru acest segment temporal al istoriei, fiind în cel mai bun caz însumări statistice cu aprecieri cantitative, de ordin social-economic ce degenerau, de cele mai multe ori, în adevărate panegirice asupra „remarcabilelor” realizări ale sistemului sau ale liderilor săi politici, de la A. Pauker, Gheorghiu-Dej și, apoi la Nicolae Ceaușescu. Această situație i-a creat istoriografiei românești, un handicap major față de istoriografia occidentală, care beneficiind de condițiile societăților liberale, democratice, avea conturate, în ciuda reduselor posibilități de documentare arhivistică, o diversitate de teorii și concepte privind constituirea și evoluția sistemelor totalitate în secolul al XX-lea, ce se vor dovedi instrumente și suporturi teoretice fundamentale în descifrarea caracterului și funcționalității regimurilor comuniste. În acest sens, am aminti doar contribuțiile clasice, în domeniu, ale lui Hannah Arendt², R.K. Popper³, Raymond Aron⁴, Chatelet François și Evelyne Pisier⁵ etc. Sprijiniți și pe suportul construcțiilor și dezbaterilor doctrinare la care și-au adus contribuții și foști cetățeni români, din diasporă, precum: Ghiță Ionescu⁶ sau, mai recent, Vladimir Tismăneanu⁷, o serie de cunoscuți reprezentanți ai istoriografiei occidentale, preocupați de istoria și

cultura Europei Centrale și Răsăritene sau, cu precădere, de istoria și civilizația românilor, ca Mary Eillen Fischer și Stephen Fischer-Galați⁸, Catherine Durandin⁹, Katherine Verdery¹⁰, Dennis Deletant¹¹ etc. se vor implica în analiza sistemică a experimentului comunist din România, încă înainte de 1989, uneori în comparație cu evoluția structurilor similare al statelor socialiste din arealul european. Astfel, deschiderile istoriografiei occidentale asupra caracteristicilor comunismului în România, ce premerg evenimentelor prăbușirii comunismului, au deopotrivă, avantajul temporal, dar mai ales, cel calitativ, de metodă prin folosirea comparatismului istoric și, a cercetărilor interdisciplinare precum și de doctrină și de valoare ideologică, aspecte ce nu pot fi neglijate în discutarea și definirea funcționalității sistemului instituțional-politic al socialismului.

În dorința de a se integra dezbaterilor istoriografiei universale ce vizau evoluția societății în epoca postbelică, microsintezele de istorie națională, pregătite în anii din urmă, rescriu paginile de istorie contemporană, reliefând, mai nuanțat, devenirea societății românești în perioada interbelică, implicarea României în cel de-al II-lea război mondial, evoluția sistemului politic național de la monarhia parlamentară spre monarhia autoritară, de la dictatura autoritară militară, printr-un scurt intermezzo politic hibrid, spre dictatura totalitară. Astfel, deși, relativ schematic, centrate, aproape exclusiv, pe istoria relațiilor politice și a instituțiilor statului, sintezele lui Vlad Georgescu¹², Florin Constantiniu¹³, Ioan Scurtu¹⁴ sau cele de grup ale istoricilor Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Teodor Pompiliu¹⁵ sau cea realizată de Stephen Fischer Galați, Dinu C. Giurescu și Ioan Aurel Pop¹⁶, repun în discuție și reschițează, alături de alte capitole, de istorie națională evoluția cursului politic al românilor în secolul XX, din perspectiva democrației postdecembriste și a sistemelor de valori democratice europene, reliefând etapele parcursului societății românești de la sistemul democrației parlamentare la sistemul totalitar al comunismului, încorporând rezultatele cercetărilor istoriografiei contemporane sau chiar al unor încercări de cercetare interdisciplinară. Susținerea calității dezbaterilor asupra istoriei regimului comunist, precum și a discursului istoric al specialiștilor, prin încercările de editare a surselor documentare este o problemă ce își revendică soluționarea prin deschiderea, cercetarea și editarea unor fonduri arhivistice de primă însemnătate. Cu toate acestea apreciem conturarea unei ediții de documente pregătite de Arhivele Naționale sub titlul „*România. Viața politică în documente*”, (coordonatori Ioan Scurtu și Alexandru Duțu), ce cuprinde, în edițiile din anii 1994-2002, referințe doar pentru perioada istorică dintre anii 1945-1950. Acestea li se adaugă volumele de documente, tematice, precum cele care cuprind momentele începuturilor dominației Uniunii Sovietice în România, din primii ani postbelici¹⁷ sau cele destinate relevării activității, organizării și rolului represiv al Securității, apărute în seria documentară, intitulată „*Cartea albă a Securității*” (5 volume editate între anii 1994-1996), sau în volumul documentar cu aceeași tematică de excepție, pentru însemnătatea, reprezentativitatea și calitatea selecției principalelor izvoare documentare, structurat de istoricul Marius Oprea¹⁸. De asemenea, merită a fi reținută selecția documentară privind conținutul „*Stenogramelor Biroului Politic*”, ale Plenarelor C.C. al P.C.R. din anul 1948¹⁹, sau volumului referitor la retragerea trupelor sovietice în anul 1958.²⁰ Rămân ca obiective prioritare editarea documentelor din arhivele interne, dar și descoperirea materialului informațional din arhivele fostei Uniuni Sovietice și ale principalelor state occidentale care au întreținut și au dezvoltat relații diplomatice și economice cu România comunistă.

Totodată, remarcăm orientarea, precumpănitoare, în bună măsură sub raport cantitativ, dar nu numai, a literaturii istorice contemporane, postdecembriste, spre descifrarea și evaluarea urmărilor represiunii regimului comunist, concomitent cu aducerea în discuție a rezistenței anticomuniste în România, manifestată sub formele sale pasive dar și active, inclusiv prin folosirea armelor și a luptei de gherilă în pădurile și munții României.²¹ Această din urmă formă de rezistență manifestată din plin până în anii 1956-1957, nesurprinsă de istoriografia europeană de până la 1989, repune în discuție formulările ce acreditau relativa pasivitate și lipsă de reacție a românilor în fața de început a instaurării comunismului și apoi de sovietizare și de stalinizare a României. Reliefarea rezistenței anticomuniste extinsă în sfera spirituală, manifestată în anii „*ascensiunii și consolidării comunismului*”, este conturată în studii și lucrări, ce evidențiază opoziția și chiar dizidența unor grupuri de intelectuali ce nu acceptau conlucrarea sau compromisul ideologic cu noile instituții ale

propagandei și culturii comuniste.²² De asemenea, istoriografia postcomunistă a reușit, în linii esențiale, să surprindă multiplele aspecte ale rezistenței anticomuniste a țărănimii față de procesul forțat al colectivizării și etatizării agriculturii, în lucrări susținute de o bogată și diversă documentație, în cea mai mare parte inedită, care relevă și proporțiile represiunii totalitarismului²³.

În ordinea descrescândă a producției istoriografiei comunismului se înscriu studiile și lucrările monografice dedicate perioadei postbelice dintre anii 1944-1947, a momentelor impunerii guvernului procomunist și ascensiunii comunismului din prima fază a „democrației populare”. Pentru acest segment al „zorilor” istoriei comuniste, eforturile istoricilor, cu mai vechi state de serviciu, dar și a generației tinere, au fost îndreptate spre rescrierea unui capitol însemnat din istoria României, prezentat deformat și mistificat în anii dinainte de 1989, prin supraevaluarea rolului P.C.R. și a grupului de forțe politice care i s-au raliat sau au acceptat să conlucreze cu acesta. Astfel, dacă, unanim, specialiștii apreciază începuturile comunismului în România, cu data de 6 martie 1945, prin impunerea guvernului Petru Groza de către sovietici, caracterizarea regimului politic deschis de această violență și nefirească schimbare politică, lasă loc încă unor interpretări nuanțate, precum și folosirii unor termeni, care, gradual, pornesc de la formula „democrației populare” - ce mai permite, chiar și restrictiv, prezența pluripartitismului și a opoziției societății civile – spre definițiile mai categorice caracteristice regimului autoritar cu pronunțată componentă comunistă sau pur și simplu denumirea de regim comunist. De asemenea, în istoriografia dedicată acestei faze, a începuturilor sistemului comunist, s-a impus - pe fundamentele unei riguroase documentări - opinia asupra exportului de regim politic²⁴ ca urmare a impactului ocupației militare sovietice și a acceptării, tacite și neputincioase, de către puterile occidentale a respectivei situații, precum și a schimbării întregului sistem geopolitic din Răsăritul Europei, în favoarea Uniunii Sovietice.

Pentru acele momente cruciale care au marcat destinul României pentru mai bine de 50 de ani, se impun prin calitățile discursului istoric și al documentației folosite, lucrările unor reputați istorici ca Florin Constantiniu²⁵, Valeriu Florin Dobrinescu²⁶ sau Dinu C. Giurescu²⁷, care demonstrează aplicarea regimului sferelor de influență în zona est-europeană, în virtutea celebrului partaj Churchill-Stalin, din octombrie 1944, concretizat în România prin impunerea forțată a noului sistem politic de către ocupantul sovietic pe fondul instabilității politice, artificial întreținute, de către Uniunea Sovietică, în timpul guvernării generalului Nicolae Rădescu. Instaurarea guvernului Petru Groza, în ciuda opoziției regelui Mihai, este înfățișată ca derularea unui complex de împrejurări politice externe, dominate de sovietici și acceptat de principalele puteri occidentale, surprinse de anvergura și duritatea expansiunii Uniunii Sovietice cât și de avansurile ideologiei și mișcărilor de stânga în spațiul european neocupat de Armata Roșie. Unele opinii acreditează, fără echivoc, ideea că raporturile României cu Uniunea Sovietică și ofensiva politică, a micului dar turbulentului partid comunist, au fost tranșate, tacit, dar sigur, în schimbul acceptării și asigurării intervenției britanice în Grecia pentru stabilizarea politică a zonei și menținerea influenței Marii Britanii în Mediterana Răsăriteană.²⁸ În aceeași manieră a corelării evenimentelor interne cu cele externe, - dar nu lipsite de argumentație, fără a sugera o poziție vindicativă, este surprins episodul grevei regale și al opoziției partidelor tradiționale față de guvernul Groza din anul 1945. Rezolvarea acestui conflict, în decembrie 1945 conform pretențiilor Uniunii Sovietice, fiind socotită ca „ultima încercare – eșuată de către occidentali - în acțiunea de a restabili democrația în România”.²⁹ Urmarea acestei bătălii diplomatice pierdute, vor fi alegerile trucate din toamna anului 1946, apreciate, ca fiind ultimul pas spre „legitimarea” hegemoniei puterii politicii comuniste și penultimul, după abolirea monarhiei și momentul impunerii dictaturii proletare.³⁰

În dezbateră istoriografică românești preocupările pentru definirea evoluției sistemului politic comunist se structurează pe o grilă evolutivă, cronologic cantitativă, dar și în funcție de calitatea scrisului istoric ce trebuie să suplonească lacunele documentării pe surse arhivistice pentru anumite faze sau aspecte ale regimului comunist. Astfel, asemenea metodologiei adoptate de către politologii sovietologi sau istoricii occidentali, periodizarea sistemului comunist în România este admisă în unele sinteze sau monografii, în raport cu prezența și activitatea principalilor lideri ai P.C.R.³¹, Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu, orientare influențată, printre altele, de

caracterul regimului, de construcția piramidală a ierarhiei sistemului politic, cât și de funcționalitatea partidului-stat, care conferea, conducătorului acestuia, puteri discreționare.

Introspecțiile asupra structurilor și caracterului regimului comunist, ale partidului-stat, caracterizarea dimensiunilor ideologiei și doctrinei comuniste în general sau ale specificului manifestărilor lor în România, constituie apanajul sociologilor și politologilor, care se află, încă în ciuda unor notabile și curajoase rezultate ale cercetărilor, în fazele embrionare de elaborare și de definire a conceptelor și trăsăturilor sistemului național comunist; bunăoară cercetările sociologice relevând influența ideilor comuniste asupra unor grupuri sociale însemnate, nu neapărat cele mai defavorizate, de la periferia societății, și chiar a unor elite intelectuale³². De asemenea, prin demersul politologiei s-a ajuns la descifrarea discursului ideologic și al propagandei comuniste, care a cuprins, în scurt timp, toate instituțiile și domeniile de referință ale statelor comuniste din Europa estică.

Evident, prin însemnătatea lor asemenea subiecte rețin și se impun în dezbaterile din domeniile politologiei contemporane, dar interesează, în egală măsură, cercurile istoricilor. Astfel, urmărind descifrarea formelor doctrinare ca elemente valorice pentru legitimarea regimului și a partidului-stat, o parte a istoriografiei naționale și-a propus să dezvăluie mistificările propagandei comuniste prin studiile dedicate miturilor și simbolurilor create și vehiculate de ideologii și culturnicii aparatului oficial al propagandei de partid, al încercărilor de identificare, nefirești și forțate ale ideilor și obiectivelor comunismului cu aspirațiile liberale și novatoare ale ideologiei și mișcării naționale din epocile anterioare.³³

Istoriografia românească și occidentală a remarcat faptul că ascensiunea și evoluția comunismului în România, pornind de la modelul sovietic, a fost relativ sinuoasă, manifestându-se unele trăsături specifice, care, dacă n-au schimbat esențial datele prototipului regimului totalitar, au statuat forme instituționale aparte sau manifestări ideologice nuanțate; acestea, definind, în contextul relațiilor bilaterale cu „fratele mai mare”, Uniunea Sovietică, caracteristicile diferitelor faze ale regimului politic național influențate deopotrivă și de personalitatea liderilor sau grupurilor de conducere ale Partidului Comunist din România. Astfel, istoriografia postdecembristă definește, aproape unanim regimul politic comunist ca expresia extremă a regimului autoritar și, deci, ca regim totalitar.³⁴ De aceea, în funcție de analizele și concluziile desprinse pe seama funcționalității sale interne în raport cu societatea, a relațiilor regimului cu lumea externă, socialistă sau occidentală, sistemul politic comunist din România este caracterizat, în evoluția sa cronologică, printr-o serie de formule ca: regim sovietizat sau regim stalinist; regim totalitar comunist - autonom; regim autoritar – național, regim totalitar – neostalinist; regim totalitar-naționalist, regim totalitar-unipersonal sau, cu o formulă plastică pentru epoca Ceaușescu, chiar monarhie comunistă.³⁵ (F. Constantiniu). Însă tipologiile amintite ale regimului comunist din România, reprezintă doar metamorfozele sale succesive care nu-i contestă și nici nu-i destructurează nucleul dur al trăsăturilor sale esențiale totalitare, cel mult, unele dintre ele se modelează în raport cu necesitățile interne sau externe ale statului sau, chiar, în funcție de improvizările subiective ale conducătorului partidului, ca în faza neostalinistă a epocii Nicolae Ceaușescu.

Studiile ce se referă la primele faze ale impunerii hegemonismului partidului comunist, concomitent cu înscrierea în viața politică a regimului totalitarist ca realitate istorică și-au orientat investigațiile înspre dezvăluirea rolului mijloacelor și instrumentelor noilor instituții ale puterii politice în primul rând, ale partidului comunist, care, paradoxal, în ciuda succeselor înregistrate, suferă traumatismele luptei pentru putere dintre grupările rivale din jurul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, respectiv Ana Pauker; partid, care-și adaugă la funcția politică și funcția administrativă³⁶ și, chiar pe cea represivă, deși aceasta din urmă va fi exercitată de reprezentanții temutului Serviciu al Securității.

Aprecierile cvasiunanime ale literaturii istorice asupra scopurilor și rezultatelor disputelor pentru conducerea Partidului Muncitoresc Român, cunoscute în declarațiile oficiale ale epocii, ca „deviaționiste de dreapta”, care s-au desfășurat, după criteriile luptei de clasă între gruparea filomoscovită (Pauker)³⁷ și cea internă, autohtonă (Dej), definesc trăsăturile generale ale luptei pentru putere desfășurată după tipicul celor mai celebre procese staliniste, eliminând sau estompând ideea prezenței unor manifestări xenofobe sau antisemite din aceste controverse, fără a exclude

posibila abandonare a Anei Pauker de către Gheorghiu Dej, cuprins, în acel timp, de resentimente antievreiești.³⁸ Efectul, în planul politicii partidului a fost, inițial, cel al întăririi curentului stalinist de expresie autohtonă, apoi cel al politicii duplicitate cu sovieticii, și ulterior al manifestărilor autonome, de orientare antirusă. Asemenea considerații sunt confirmate de rezultatele recentelor cercetări ale „cazului” Lucrețiu Pătrășcanu³⁹, socotit, deopotrivă, de grupurile din conducerea P.M.R., ca naționalist și antisovietic, în momentul arestării sale, din anul 1948. Lichidarea sa, în anul 1954, fiind dictată de Gheorghiu-Dej, de teama unor schimbări politice provocate de procesul destalinizării deschis de Hrușciiov după 1953. Dacă „incidentul” Lucrețiu Pătrășcanu a fost abordat de istoriografie și înainte de 1989, imaginea personalității sale redimensionându-se prin studiile mai recente, unele dintre ele de mare amplitudine⁴⁰, alte cercetări se vor fixa asupra „fracționismului”, auto-proclamat antistalinist, din anul 1956. Emiterea ideii unei posibile ratări în procesul destalinizării regimului prin „fracționistii” anului 1956 (Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu cunoscuți, de altfel, ca staliști și Dej-iști până la acea dată) într-unul din studiile recente⁴¹, susținut de o bogată și inedită documentare, ar putea să relanseze discuțiile asupra acestui caz, ce a reținut atenția conducerii de P.M.R., până în anul 1961, fără însă, a schimba, radical, concluziile emise până acum și anume că, așa-numita „rebeliune” nu era decât o continuare a luptei pentru putere, susținută din exterior, fără prea mare convingere, de către N.S. Hrușciiov.

Rămân încă în faza controverselor istoriografiei, momentul și data când Gheorghe Gheorghiu-Dej și P.M.R. și-au afirmat disponibilitățile pentru o dezvoltare autonomă a regimului politic, deoarece istoricii care iau în discuție problemele economiei naționale în raporturile sale cu economia sovietică, pot coborî data și evenimentul până la hotărârea statului român de a lichida sovromurile⁴² (societățile economice mixte româno-sovietice), așa cum, după alți istorici, momentul autonomist poate urca spre anii '60, în toiu dispuțelor cu sovieticii pe seama specializării economiei României în C.A.E.R., cu precădere pe economia agrară.⁴³ Așa cum, în alte studii, pornindu-se de la prevalența factorului politic în funcționalitatea sistemului comunist, părerile înclină spre acceptarea deschiderilor autonomiste, în timpul Congresului al II-lea al P.M.R., din anul 1955, când se lansează ideea definirii unei căi specifice de construire a socialismului în România.⁴⁴ Oricum, discuțiile istoriografiei pe tema desprinderii României de tutelajul Uniunii Sovietice și definirea statutului său de largă autonomie sau chiar de independență, reliefează faptul că au existat un număr de acte și de fapte de natură diversă, politică, ideologică, economică, militară etc., prin care P.M.R. a reușit să realizeze această performanță pe parcursul mai multor ani. Pe de altă parte, istoricii subliniază și însemnătatea factorului internațional în definirea politicii autonomiste, naționale a României; aceasta, fiind stimulată, fie de deschiderile economice, diplomatice și chiar culturale spre Occident, fie și de politica de contrabalansare a influenței Moscovei prin câștigarea noului prieten din Extremul Orient, China.

Istoriografia post-decembristă sesizează însă marile discrepanțe între intențiile autonomiste și măsurile staliniste impuse de regimul politic condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej⁴⁵ până la sfârșitul anilor '50, printre care valul de arestări masive din anii 1958-1959, derulat aproape concomitent cu retragerea armatei sovietice, sau proclamarea politicii de independență națională, în paralel cu arestările efectuate în rândul studenților și intelectualilor, etichetați naționaliști, pentru că sărbătoreau Unirea Principatelor, în anul 1959. Informațiile oferite de cercetarea istorică nu justifică unele aprecieri din istoriografia occidentală asupra ultimei faze a regimului politic al lui Gheorghiu-Dej, ca manifestări ale comunismului național, întrucât promovarea politicii de desprindere de sub tutela Uniunii Sovietice, susținută de liderul P.M.R., chiar în anii de început ai „liberalismului” comunist, 1962-1965, nu viza decât autonomia și independența statului socialist și, îndeosebi stabilitatea și consolidarea propriei puteri politice în raport cu posibilele imixțiuni ale puterii sovietice.

Imaginea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în fazele desprinderii de U.R.S.S., a lărgirii contactelor cu Occidentul, a liberalizării regimului politic prin recuperarea unor reprezentanți de seamă ai elitelor intelectuale și tehnocrate sau prin eliberarea deținuților politici este receptată, în ciuda unor nuanțe de opinie, ca aceea, tipică a unui conducător de stat totalitar⁴⁶, atașat, până la fanaticism, de ideologia comunistă și fascinat de propriile sale creații. Demistificarea mitologiei

personalității, parțial în anii ce au urmat dispariției sale, chiar de către regimul comunist, dar resuscitată ulterior, în mediile societății românești și întreținută până recent, de conținutul memoriilor unor personalități ale lumii comuniste precum: Ion Gheorghe Maurer⁴⁷, Corneliu Mănescu⁴⁸, Alexandru Bârlădeanu⁴⁹, Silviu Brucan⁵⁰ sau Dumitru Popescu⁵¹, reprezintă una din noutățile istoriografiei recente⁵², care, prin această operațiune în arheologia puterii, impune spiritul critic asupra selectării informațiilor memorialistice ale oficialităților fostei puteri comuniste, ce contrastează evident cu valorile memorialisticii victimelor represiunii statului socialist.

Epoca Ceaușescu sau a regimului neostalinist, unipersonal sau de familie, deși a intrat în atenția microsintezelor de istorie națională, cu excepțiile unor studii sau lucrări monografice care se referă la ascensiunea sa în fruntea P.C.R. sau definesc unele aspecte de politică externă, precum „momentul 1968” al invaziei Cehoslovaciei de către o serie de țări socialiste europene⁵³, a devenit, până acum cu precădere, apanajul cercetărilor sociologilor și politologilor⁵⁴ sau chiar al jurnaliștilor⁵⁵, în lipsa posibilităților de aprofundare a surselor documentare arhivistice, încă blocate, pentru această perioadă istorică. Astfel, lucrările de istorie dar mai ales de politologie, în cazul regimului Ceaușescu sesizează modificările din statusul politic al Partidului Comunist, care, numai din această fază, practic se suprapune și își subordonează funcțiile instituțiilor statului, devenind, în scurtă vreme, după 1965, cu adevărat, un partid-stat⁵⁶, așa cum, tendințele de autonomie națională se vor transforma, după 1968, în manifestări virulente ale comunismului național.⁵⁷ Totodată, politologii au pus în evidență încercările și formele de legitimare ale partidului și îndeosebi ale conducătorului acestuia, prin procedeele suprapunerii intereselor și imaginii lor cu cele ale națiunii, devenită, între timp, socialistă, precum și a folosirii tehnicii intruziunii, forțate, a regimului comunist în istoria țării ca momentul „cel mai mareț” al împlinirilor sale multimilenare. Concretizarea acestei exagerate și ridicole propagande s-a împlinit prin oficializarea cultului personalității conducătorului țării, după „mini-revoluția culturală” din 1971, după modelele revoluției maoiste sau cel al lui Kim-Ir-Sen din Coreea de Nord. Naționalismul ce supralicita independența absolută a României socialiste, împlinit într-un regim economic autarhic s-a transformat practic, într-un fetiș al puterii personale și într-un curent ideologic superficial ce a influențat prea puțin masa populației. Merită să reținem concluziile asupra consecințelor sale, care paradoxal, a eșuat într-o politică antinațională ce a impus inutile sacrificii societății și a provocat izolarea țării, afectând viitorul acesteia și pentru perioada postcomunistă.

Studiile istorice și politologice, apreciind existența unei scurte faze liberale între 1965-1971 ce s-a transformat, apoi rapid, în formulele de guvernare neostaliniste, remarcă politica de susținere a regimului prin aplicarea unui sistem de represiune selectivă, de sugerare a terorii și temerii pe care o răspândeau serviciile Securității, fără a mai fi nevoie să se recurgă pe scară largă la metodele drastice ale lichidărilor fizice, de masă, sau ale epurărilor specifice perioadei clasice a stalinismului.⁵⁸ În sfârșit, un loc distinct îl ocupă studiile istorice care se referă la funcționarea Securității, dar și a serviciilor de cadre ale P.C.R., socotite prin unele lucrări, funcționalitate și atribuții, ca al doilea serviciu de control și informare al regimului comunist, iar după 1968, ca instrumentele cele mai eficiente ale puterii comuniste de stat și partid.⁵⁹

Străduințele noastre asupra istoriografiei naționale cu preocupări asupra epocii comuniste din România nu s-au dorit, să se traducă într-o operație de acordare a unor calificative valorice asupra rezultatelor cercetării și, nici chiar a unei evaluări critice, în faza, încă incipientă, de afirmare a literaturii acestui domeniu, cât s-a intenționat, să se evidențieze principalele orientări tematice și subiecte ce au format până acum obiectul investigațiilor istoricilor sau al politologilor contemporani. Ceea ce se poate reține, din acest succint și temerar demers istoriografic, este marele interes și deosebita disponibilitate a unui grup numeros de cercetători, foarte mulți proveniți din tânără generație, pentru dezbaterile problematicei comunismului în România și în Europa Răsăriteană, concomitent cu relevarea conturării unui discurs istoric adecvat și a folosirii unor metode și mijloace de investigație modernă care presupun și impun, în perspectivă, abordarea cercetărilor interdisciplinare. De asemenea, investigația noastră ne-a relevat o serie de disfuncționalități în plan documentar determinate, în bună măsură, de restricțiile, cercetării fondurilor arhivistice, unele încă neorganizate și nepregătite pentru un studiu sistematic și laborios.

În același timp, conținutul materialelor cercetate ne oferă prilejul de a emite unele sugestii ce pot fi, la rândul lor discutate sau contestate. Astfel, apreciem, că în perspectiva extinderii investigațiilor asupra fenomenului comunist în România și a relevării caracteristicilor sale, cercetătorii ar trebui să valorifice, în mai mare măsură și cu discernământ, contribuțiile politologiei și istoriografiei occidentale, ce pot fi preluate ca modele, iar nu ca dogme în cercetarea concretă, aplicată, de către istoriografia națională în funcție de scopurile și obiectivele investigații științifice. De asemenea, socotim că în scrisul și discursul istoric, profesionist, ar trebui să fie evitate exagerările de limbaj, adjectivele, persiflările sau chiar demonizările unor personaje, acte și fapte ce pot fi analizate și explicitate, mult mai convingător, prin credibilitatea și valoarea surselor documentare.

Orientarea precumpănitoare a studiilor spre latura politică și ideologică sau a relevării caracterului represiv al regimului comunist a lăsat aproape descoperită investigația structurilor socio-economice ale regimului. Ori, regimul comunist s-a raportat la un nou sistem de proprietate, de organizare și dezvoltare economică, fundamentat pe proprietatea etatizată și conducerea centralizată a proceselor economice. Pe de altă parte, sistemul economic socialist a căutat să fie legitimat în politica partidelor comuniste ca regimul ce trebuia să asigure bunăstarea generală, prin eliminarea dezechilibrelor de avere, existente până atunci între diferitele grupuri sociale. În acest sens, credem că este necesară reevaluarea proiecțiilor sociale și economice ale regimului comunist pentru a reliefa realizările sau discrepanțele dintre obiectivele propuse în planurile oficiale și realitatea social-economică a fiecărei faze a comunismului din România. În sfârșit, analiza sistemului totalitar comunist sub multiplele sale aspecte de ordin doctrinar, ideologie, sistem al puterii politice nu trebuie să fie confundată cu formele de organizare ale regimului totalitar fascist sau ale dictaturilor militare ante și postbelice.

NOTE

1. Prezentarea și evaluarea istoriografiei contemporane postdecembriste cu tematica regimului comunist a fost tangential realizată, din motive ce țin de procesul în curs de desfășurare și de încheiere a trăsăturilor acestui segment al istoriei. A se vedea totuși succintele investigații sau realizări eseistice realizate de: Lucian Boia: *De la postcomunism la postnaționalism* în *Xenopoliana*, II, 1994, 1-4, p. 5-19; Șerban Papacostea, *Clio în captivitate: istoriografia română în perioada comunistă*, în *Revista istorică*, serie nouă, tom IX, 1998, nr.5-6, p. 241-260; Alexandru Zub, *Discurs istoric și tranziție*, Institutul European, Iași, 1998.
2. Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, București, 1994.
3. Popper, K.R., *Societatea deschisă și dușmanii ei*, București, 1993.
4. Raymond Aron, *Democrație et totalitarisme*, Editions Gallimard, Paris, 1965.
5. Chatelet François, Evelyne Pisier, *Concepții politice ale secolului XX*, București, 1994.
6. Ghiță Ionescu, *Comunismul în România (1964)*, București, 1994; Idem, *Investigarea comparativă a politicii comuniste*, București, 1992.
7. Vladimir Tismăneanu, *The Crisis of Marxist Ideology in Eastern Europe. The Poverty of Utopia*, London and New York, Routledge, 1988. Idem, *Arheologia terorii. Experimentul stalinist în Europa de Est*, București, 1992; Idem, *Noaptea totalitară. Crepusculul ideologiei radicale în secolul XX*, București, 1995.
8. Mary Ellen Fischer, *Nicolae Ceausescu. A study in Political Leadership*, Boulder, Colo: Lynne Rienner Publishers, 1989; Stephen Fischer Galați, *România în secolul al XX-lea*, Iași, 1998.
9. Catherine Durandin, Despina Tomescu, *La Roumanie de Ceausescu*, Peres, Guy Epanol, 1988; Chaterine Durandin, *Ceausescu. Verités et mensonges d'un roi communiste*, Paris, Albin Michel, 1990; Idem, *Istoria românilor*, Iași, 1998.
10. Katherine Verdery, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu (1991)*, București, 1994.
11. Dennis Deletant, *Studies in Romanian History*, București, 1991; Idem, *România sub regimul comunist*, București, 1997, Idem, *Ceausescu și Securitatea*, București, 1998; Idem, *Teroarea comunistă în România*, 2001.
12. Vlad Georgescu, *Istoria românilor (1984)*; Ediția a III-a, București, 1992.
13. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ed. a II-a, București, 1999.
14. Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2001)*, București, 2002.
15. *Istoria României*, București, 1999.
16. *O istorie a românilor. Studii critice*, Cluj-Napoca, 1998.
17. Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane*, București, 1993.
18. Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente 1949-1989*, Iași, 2002.

19. *Stenogramele Ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol.I, 1948, (Studiu introductiv I. Scurtu), Arhivele Naționale ale României, București, 2002.
20. *România – Retragerea trupelor sovietice*, (coordonator I. Scurtu), București, 1996.
21. Dintre numeroasele lucrări selectăm pentru exemplificare: Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România*, București, 1998. Virgil Ierunca, *Fenomenul Pitești, Mărturisiri din detenție*, București, 1991; Nicolae Mărgineanu, *Amfiteatre și închisori: mărturii asupra unui veac zbuciumat*, Cluj-Napoca, 1994; Jela Doina, *Cazul Dumitru Nichita*, București, 1995; *Instaurarea comunismului. Între rezistență și represiiune*, București, 1995. De asemenea, pentru rezistența anticomunistă amintim: Ioanițiu Cicerone, *Rezistența anticomunistă din Munții României, 1946-1958*, București, 1993; F. Verca, *Parașutați în România vândută, mișcarea de rezistență 1944-1948*, Timișoara, 1993; *Rezistența anticomunistă în Munții Banatului*, Cluj-Napoca, 1998.
22. Stelian Tănase, *Anatomia mistificării 1944-1989*, București, 1997; Al. Zub; *Despre rezistența spirituală anticomunistă*, în *Memoria*, nr.15, p.8-11; Idem, *Rezistență și compromis în România „socialismului real”*, în vol. *Timpul istoriei II, Profesorului Dinu C. Giurescu*, București, 1998, p. 390-407.
23. Pentru această problematică amintim îndeosebi serialul de studii ale lui Octavian Roske, apărute în *Analele totalitarismului* începând cu anul 1993 din care selectăm titlurile: *Colectivizarea agriculturii în România*, în *Analele totalitarismului*, 1993, 1, nr.1, p. 146-168; *Colectivizarea agriculturii. Represiunea totală, 1957-1962*, în *Analele totalitarismului*, 1995, 3, nr.1, p. 163-187; *Ibidem*, 1999, 6, nr.1, p. 173-178.
24. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1999, p.423-427; Marius Oprea, *op.cit.*, p. 9-10.
25. Florin Constantiniu, *P.C.R., Pătrășcanu și Transilvania, (1945-1946)*, București, 2001.
26. Valeriu Florin Dobrinescu, Doru Tompea, *România la Conferințele de Pace (Paris 1919-1920, 1946-1947)*, Focșani, 1996.
27. Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, 1996.
28. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1999, p. 424-425; Idem, *Doi ori doi fac șaisprezece. A început războiul rece în România*, București, 1997, p. 120 și următoarele; Idem, *P.C.R.; Pătrășcanu și Transilvania (1945-1946)*, București, 2001, p. 75-76.
29. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră*, p. 432-433; Idem, *Regele Mihai și alegerile din noiembrie 1946*, în *Analele Sighet*, 3, p. 562-566
30. Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane*, București 1993, p.19, pentru confirmarea ideii a se vedea Paul Quinlan, *Clash over Roumania*, Los Angeles, 1977, p.151.
31. A se vedea în acest sens Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Ed. Humanitas, București, 1991, Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași, 1997, Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Iași, 2002. Într-o măsură însemnată și microsintezele de istorie națională și-au organizat prezentarea materialelor în strânsă legătură cu activitatea politică a liderilor comuniști români.
32. Lavinia Betea, *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Iași, 2001.
33. *Miturile comunismului*, sub direcția lui Lucian Boia, București 1998, pentru conținutul lucrării, a se vedea Al. Zub, *Mituri istoriografice în România ultimei jumătăți de secol*, p. 85-97.
34. O succintă și interesantă introspecție asupra evoluției și caracteristicilor regimului politic comunist în România, a se vedea în: Radu Florian, Damian Hurezeanu, Alexandru Florian, *Tranziții în modernitate. România în secolele XIX-XX*, București, 1997, p. 239-277.
35. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră*, p.471.
36. R. Florian, D. Hurezeanu, Al. Florian, *op. cit.*, p. 255-262.
37. Marius Mircu, *Dosarul Ana Pauker*, Ed. Gutenberg, București, 1991; Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri, mărturii despre stalinizarea României*, Arad, 1995; Adrian Cioroianu, *Ana Pauker- între Pasionaria și Elena Ceaușescu*, *Dosarele istoriei*, nr.8, 1997, p. 32-39; Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Iași, 2002, p. 180-185, a se vedea pentru acest subiect din literatura străină, Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Iași, 2001.
38. *6 martie 1945. Începuturile comunizării României*, București, 1995; Pavel Câmpeanu, *op. cit.*, p. 167.
39. Florin Constantiniu, *P.C.R., Pătrășcanu și Transilvania (1945-1946)*, București, 2001; *Principiul bumerangului: Documente ale Procesului Lucrețiu Pătrășcanu*, București, 1996.
40. A se vedea, îndeosebi, Lavinia Betea, Lucrețiu Pătrășcanu, *Moartea unui lider comunist. Studiu de caz*, București, 2001; Anton Rațiu, *Cumplita odisee a grupului Pătrășcanu. Adevăruri dureroase*, București, 1996.
41. Alina Tudor, Dan Cătănuș, *O destalinizare ratată. Culisele cazul. Culisele cazului Miron Constantinescu, Iosif Chișinevschi*, București, 2001.
42. Ioan Scurtu, *Încercări de reformare a regimului socialist – totalitar și de ieșire de sub dominația sovietică în Dosarele istoriei*, nr. 5, 1998, p. 39-47.
43. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră*, p. 462.
44. Vlad Georgescu, *Istoria românilor*, p. 266.
45. A se vedea pentru aceste considerații Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 261-265; Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 461; Pavel Câmpeanu, *op. cit.* p. 255-256; Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghe Gheorghiu-Dej*, 1998; pentru confirmarea situației a se vedea lucrarea istoricului britanic Dennis Deletant, *Teorarea comunistă în România. Gheorghe Gheorghiu-Dej și statul polițienesc 1948-1965*, Iași, 2001, p. 207-218.

46. Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 254-274; Victor Frunză, *op. cit.*, p. 421-434; Vladimir Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, București, 1995.
47. Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, 1995.
48. Idem, *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Iași, 2001;
49. Idem, *Alexandru Bârlădeanu, despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, 1997.
50. Silviu Brucan, *Generația irosită*, București, 1992.
51. Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere*, București, 1994; Idem, *Elefanții de porțelan*, București, 1996.
52. Lucian Boia, *Un mit - Gheorghiu Dej?*, în volumul *Miturile comunismului*, București, 1998, p. 359-369; Stelian Tănase, *Elite și societate, Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965*, București, 1998.
53. Mihai Retegan, *1968 din primăvară până în toamnă*, București, 1998.
54. Lavinia Betea, *Psihologia politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Iași, 2001; Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași, 1997; Idem, *Mizeria utopiei. Criza ideologiei marxiste în Europa răsăriteană*; Pavel Câmpeanu, *op. cit.*
55. Ion Petcu, *Ceaușescu, un fanatic al puterii. Biografie neretușată*, București, 1994;
56. Radu Florian, Damian Hurezeanu, Alexandru Florian, *op. cit.*, p. 269-277.
57. Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 284-287; Pavel Câmpeanu, *op. cit.* p.263-268; pentru confirmarea acestei ideologii se poate consulta, Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, 1997.
58. Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente 1949-1989*, Iași, 2002, p. 14-17 și anexele.
59. Dintre lucrările reprezentative reținem: Marius Oprea, *op. cit.*; Idem, *Securității partidului. Serviciul de cadre al P.C.R. ca poliție politică. Studiu de caz*, coordonator Marius Oprea, Iași, 2002.

**ISTORIA ARTEI
CONSERVARE ȘI RESTAURARE**

